

УДК 371.134

Павлишина Наталія Борисівна

старший викладач кафедри соціальної роботи

Луцький інститут розвитку людини Університету «Україна», м. Луцьк

pavlyshyna@ukr.net

СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Анотація. У статті розглядаються особливості формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у закладах соціального обслуговування людей похилого віку; здійснено аналіз структурних компонентів готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з клієнтами геронтологічної групи; охарактеризовані мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний компоненти готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у закладах соціального обслуговування людей похилого віку.

Ключові слова: соціальний працівник; соціальне обслуговування; готовність до професійної діяльності; мотиваційний компонент; когнітивний компонент; операційний компонент; особистісний компонент.

Глибокі соціально-економічні трансформації суспільства та зростання сектора соціальних послуг вимагає якісних змін у концептуальних засадах професійної підготовки соціальних працівників. Професійне становлення соціального працівника є складним процесом, що обумовлено специфічним характером самої професії, різноманітними процесами розвитку як особистості, так і суспільства в цілому.

О.Г. Карпенко стверджує, що на сьогодні в Україні катастрофічно не вистачає висококваліфікованих спеціалістів соціальної роботи, які б могли професійно здійснювати роботу з діагностики і прогнозування соціальних процесів, надавати профілактичну, соціально-терапевтичну, психологічну, педагогічну і правову допомогу різним категоріям населення. Це значною мірою пояснюється тим, що професійна підготовка фахівців соціальної роботи розпочалася в нашій країні тільки з середини 90-х років і пов'язана із значними труднощами, які зумовлені насамперед, відсутністю як практичного досвіду роботи в цій галузі, так і вагомим науково-теоретичних розробок з актуальних питань соціальної роботи і підготовки фахівців для соціальної сфери [6].

Т.А. Голубенко вважає, що готовність майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку має розглядатися як частина загальної проблеми готовності до професійної діяльності [4].

В останні роки з'явилося багато робіт, у яких безпосередньо чи у зв'язку із вивченням інших проблем досліджуються питання професійної підготовки соціальних працівників. Різні аспекти готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності розглядали такі вчені, як Т.В. Аветісян, Т.А. Голубенко, Н. Горішна, І.А. Зимня, В.В. Камаєва, О.Г. Карпенко, А.Й. Капська, А. Мудрик, О.В. Плахотнік, К.В. Рейда, Р.Д. Санжаєва, Н.А. Сейко, С.А. Товщик, О.І. Тополь, Л.Т. Тюптя, Т.Ф. Яркіна та інші. Проте у працях цих авторів недостатньо висвітленні питання готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності саме у закладах соціального обслуговування населення. Саме тому важливим є дослідження компонентів готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у закладах соціального обслуговування людей похилого віку.

Метою статті є визначення та обґрунтування структурних компонентів готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у закладах соціального обслуговування людей похилого віку.

Поняття «готовність майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у закладах соціального обслуговування людей похилого віку» ми тлумачимо як інтегративне особистісне утворення, яке характеризується мотиваційно-ціннісною орієнтацією на здійснення системи соціальних заходів щодо сприяння, підтримки і реалізації соціальних послуг, що здійснюються у соціальних інституціях на різних рівнях реалізації соціальної політики держави, а також професійно-орієнтованими знаннями, вміннями і навичками та особистісними якостями, спрямованими на подолання чи пом'якшення життєвих труднощів, підтримку соціального статусу та повноцінної життєдіяльності людей, які досягли пенсійного віку і припинили щоденну професійну діяльність.

Визначаючи структуру готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у закладах соціального обслуговування людей похилого віку,

ми виділяємо в ній чотири компоненти: мотиваційний, когнітивний, операційний і особистісний (рис. 1.).

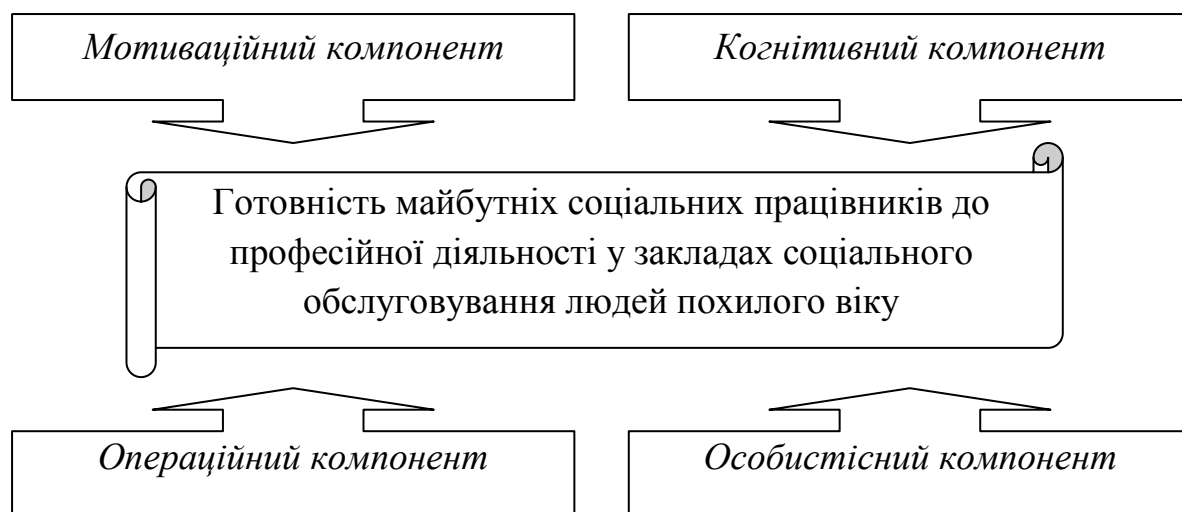

Рис. 1. Структурні компоненти готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у закладах соціального обслуговування людей похилого віку

Мотиваційний компонент готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у закладах соціального обслуговування людей похилого віку характеризує здатність студента мотивувати себе на набуття необхідних професійних знань, умінь і навичок та формування компетентності у питаннях соціальної роботи з людьми похилого віку.

Механізм формування мотивації та орієнтації до патронажної роботи з людьми похилого віку, на думку Т.А. Голубенко – це сукупність закономірних зв'язків та відношень, що обумовлюють процес засвоєння соціальних цінностей, норм і правил поведінки, формують у індивіда специфічні ціннісні орієнтації та установки. Всебічна взаємодія викладача та студента на основі єдності мети, та формування особистої відповідальності за результати навчання, сприяють створенню умов для відносно стійкої відповідності мотивів та цілей навчальної діяльності [4].

Цілеспрямована робота із формування мотиваційно-ціннісного навчання, як вважає Т.А. Голубенко, має бути основною складовою процесу навчання, оскільки вона забезпечує усвідомлений характер постановки особистих цілей, та регулювання студентами власної навчально-пізнавальної діяльності [4].

Мотиваційну складову як необхідний елемент успішної професіоналізації фахівця з соціальної роботи виділяє О.І. Тополь, зазначаючи, що вона зумовлює професійну придатність до практичної роботи [10].

Когнітивний компонент готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у закладах соціального обслуговування людей похилого віку включає систему загальнопрофесійних знань щодо сутності, мети, принципів, завдань, методів та технологій соціальної роботи із людьми похилого віку; соціально-правових знань про основні напрями розвитку соціальної політики і соціального захисту людей похилого віку; інтегровано-предметних знань про специфіку соціальної роботи з даною категорією клієнтів; методичних знань про застосування технологій соціальної роботи з людьми похилого віку.

Т.В. Соловей і М.Є. Чайковський зазначають, що когнітивна компетентність соціального працівника забезпечує цілісність уявлень про соціально-педагогічну діяльність, активізує пізнавальну роботу особи, сприяє розвитку й збагаченню когнітивного досвіду і визначається як здатність сприймати, переробляти в свідомості, зберігати в пам'яті та відтворювати в потрібний момент інформацію для вирішення тих чи інших теоретичних і практичних завдань. В основі даної ключової компетентності лежать наукові професійні знання про: інноваційні інтеграційні процеси у сфері освіти людей з особливими потребами; основи розвитку особистості; анатоμο-фізіологічні, вікові, психологічні, та індивідуальні особливості дітей і молоді в нормі та з різними порушеннями в розвитку; основи соціально-педагогічного впливу на процес саморозвитку вихованців, стимулювання позитивної самореалізації у всіх можливих сферах діяльності; основні закономірності взаємодії людини з особливими потребами і суспільства. Знання в контексті компетентнісного підходу визначаються не лише як інформація, але і як уявлення людини про світ, здобуте власним досвідом та представлене його розумінням. Ці знання характеризуються великою гнучкістю, є основою для подальшого оновлення, набуття нової інформації, актуальної на даний час, її обробки і використання в практичній діяльності [7].

О.І. Тополь зазначає, що когнітивний компонент компетентності соціального працівника має містити знання, які характеризуються світоглядним розумінням людини її природного та соціального оточення; загальні професійні знання про культуру здоров'я як складову загальної культури особистості; психолого-педагогічні знання про закономірності всебічного розвитку особистості; інтегровані предметні знання про цінності здоров'я та здорового способу життя як основи активної життєдіяльності та особистісного розвитку людини; методичні знання про застосування здоров'язберігаючих технологій у соціальній роботі та ефективні заходи щодо особистої безпеки життєдіяльності й оточуючого середовища [10].

А. Кадушін виділяє п'ять рівнів знань, які повинен використовувати соціальний працівник у процесі надання допомоги: 1. Загальні знання у сфері соціальної роботи: політика у сфері соціальної допомоги, соціальні служби, соціальні проблеми та інститути; людська поведінка та соціальне оточення: розвиток особистості, соціокультурні норми і цінності, процеси життєдіяльності у суспільстві; методи практичної діяльності у сфері соціальної роботи: індивідуальна, групова соціальна робота, організація громади. 2. Знання із окремих галузей соціальної роботи (наприклад, соціальна робота у виправних закладах або медична соціальна робота): мета, функції, методи професійної діяльності. 3. Знання про конкретне агентство: його функції, структуру, нормативно правову регуляцію. 4. Знання про типи клієнтів, з якими працює агентство. 5. Знання про типові особливості встановлення контакту [1].

А.Й. Капська зазначає, що соціальний працівник при роботі з людьми похилого віку повинен бути ознайомлений з біосоціальною сутністю старіння й старості; зі старінням населення як демографічним процесом з усіма його соціальними наслідками; зі своєрідністю соціальних, психологічних і медичних проблем літнього й старечого віку; з особливостями самотності; адаптації до старості; з обсягом і можливостями трудової діяльності в цей період, у тому числі інтелектуальної й творчої; з використанням залишкових фізичних і інтелектуальних здібностей старих людей, а також з основами догляду за безпомічними старими людьми й низкою інших соціально-психологічних і морально-етичних проблем [9].

Операційний компонент готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у закладах соціального обслуговування людей похилого віку характеризує наявність у студентів умінь та навичок використовувати на практиці методи та технології соціальної роботи з людьми похилого віку в процесі професійної діяльності у відповідних установах.

Т.В. Соловей і М.Є. Чайковський зазначають, що операційна компетентність – здатність виконувати конкретні професійні завдання соціально-педагогічної діяльності, які являють собою засвоєні способи і досвід успішного сприяння процесу інклюзії дітей та молоді з особливими потребами в соціум загальноосвітнього закладу, вирішення соціально-педагогічних ситуацій, що виникають, прийомів самостійного і мобільного розв’язання професійних завдань, здійснення пошуково-дослідницької діяльності [7].

Як зазначає Н. Горішна, в основі професійних вмінь соціального працівника лежить організована система знань, проте запас теоретичних знань ще не забезпечує успіху у соціальній роботі. Для ефективного здійснення соціальної роботи потрібні відповідні навички. Соціальний працівник, зокрема, повинен вміти: цілеспрямовано і з розумінням слухати інших; збирати інформацію, щоб підготувати соціальну історію, оцінку, звіт; формувати і підтримувати професійні відносини, спрямовані на надання соціальної допомоги; спостерігати та інтерпретувати вербальну і невербальну поведінку, використовуючи знання з теорії особистості та діагностичні методи; спрямовувати зусилля клієнтів на вирішення їх проблем та завоювати їх довіру; обговорювати делікатні проблеми з необхідною долею уваги та підтримки, викликаючи у клієнта довіру; творчо вирішувати проблеми клієнта; визначати момент призупинення терапевтичної допомоги клієнту; проводити дослідження та інтерпретувати їх результати; бути посередником і вести переговори між конфліктуючими сторонами; забезпечувати зв’язок між різними організаціями; повідомляти про соціальні потреби державним організаціям, приватним, громадським або законодавчим органам, що забезпечують фінансування відповідної діяльності. Соціальний працівник повинен вміти просто і грамотно говорити і писати, навчати інших, уважно й доброзичливо реагувати на емоційні й кризові

ситуації, служити зразком у професійних відносинах, пояснювати складні психосоціальні явища, ефективно організовувати свою роботу, вишукувати джерела й засоби для надання допомоги іншим, оцінювати власну поведінку, вести роботу в групі, вирішувати конфліктні ситуації, застосовувати на практиці знання соціальної психології [5].

О.І. Тополь зазначає, що діяльнісний компонент містить систему спеціальних умінь і навичок (позитивне відношення до власного здоров'я та здоров'я об'єктів своєї безпосередньої діяльності, володіння сучасними засобами психофізичної діагностики стану здоров'я та вміння їх застосовувати на практиці, вміння проектувати індивідуальні траєкторії розвитку і вдосконалення способів збереження здоров'я клієнтів), а також загальнопедагогічні та професійні уміння і навички соціальної роботи (організаторські, аналітичні, проектувальні, комунікативні, корекційні та ін.) [10].

Особистісний компонент готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у закладах соціального обслуговування людей похилого віку відображає наявність у студента здатності до використання нововведень, ініціативності, активності, соціальної та професійної креативності, самоосвіти та саморозвитку в процесі професійної діяльності з людьми похилого віку.

Розвиток змістово-професійного компоненту готовності до патронажної роботи з людьми похилого віку майбутнього соціального працівника у вищому навчальному закладі, на думку Т.А. Голубенко, є процесом формування у студентів образу фахівця та професійної діяльності; стратегії майбутньої професійної діяльності виразом якої є цілісне уявлення про власну професійну кар'єру уявлення про кар'єру є динамічним утворенням, що відображає суб'єктивну модель професійного розвитку людини [4].

Т.В. Аветісян зазначає, що існує ряд основних якостей, які необхідні фахівцеві із соціальної роботи: знання про поведінку людини, цінностей та етики, про способи формування оцінки власної практики, потрібні для надання професійної допомоги й послуг окремим особам, громадянам, організаціям або суспільству; навички аналізу конкретної ситуації, полегшення проблем клієнта, захисту його інтересів і інші

способи взаємодії з людьми, які шукають допомоги; підтримка таких цінностей, як гуманність, справедливість, самовизначення, конфіденційність, чесність у професійній діяльності; свідоме й розумне використання власних якостей і диференційоване застосування навичок спілкування в професійних цілях; визнання й прийняття того факту, що часто одна людина повинна брати на себе відповідальність за створення нових організацій і соціальних інститутів, якщо вони необхідні для всіх; глибока й щира зацікавленість у клієнтах і роботі з ними; настрої на роботу у складних умовах і розв'язування гострих соціальних проблем [2].

Д.М. Годлевська зазначає, що особистісно-емоційний компонент професійної комунікативної компетентності соціального працівника передбачає професійно-особистісні якості (рефлексію, креативність, емпатію), що визначають позицію і спрямованість соціального працівника як особистості, індивіда та суб'єкта діяльності, а також емоційний прояв цих якостей [3].

Професійна рефлексія, на думку І.Д. Зверєвої і Г.М. Лактіонової, пов'язана з професійним усвідомленням та самоусвідомленням, допомагає спеціалісту вийти зі стану своєрідного «поглинання» самою професією і подивитись на неї з позиції спостерігача зі сторони, зайняти позицію поза нею, над нею для судження про неї. Професійна рефлексія визначає ставлення спеціаліста до самого себе як до суб'єкта діяльності, спроба побачити себе в конкретній робочій ситуації. Здатність порівнювати, зіставляти власне бачення себе з оцінками інших учасників взаємодії допомагає соціальному працівникові усвідомлювати, як він у дійсності сприймається та оцінюється іншими людьми [8, с. 215].

Критеріями ефективності формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у закладах соціального обслуговування людей похилого віку є сформованість мотиваційного, когнітивного, операційного та особистісного компонентів готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у закладах соціального обслуговування людей похилого віку відповідно до професійної моделі фахівця соціальної роботи.

Таким чином, структурні компоненти готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у закладах соціального обслуговування людей похилого віку включають в себе мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний компоненти, які відображають мотиви, загально-професійні знання та уміння, а також особистісні якості майбутнього соціального працівника. В перспективі планується теоретичне обґрунтування педагогічної моделі фахівця соціальної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kadushin A. The knowledge base of social work // Kahn A. Issues in American Social Work. – N.Y.: Columbia University Press, 1959. – Str. 39-79
2. Аветісян Т.В. Особливості професійного становлення фахівців із соціальної роботи [Електронний ресурс] / Т.В. Аветісян. - Режим доступу: http://www.sociology.kharkov.ua/socioprostir/files/magazine/2_2011/4_3_2.pdf
3. Годлевська Д.М. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету [Електронний ресурс] / Д.М. Годлевська. - Режим доступу: http://referatcentral.org.ua/other_load.php?id=1203&startext=4
4. Голубенко Т.О. Особливості процесу формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку [Електронний ресурс] / Т.О. Голубенко. - Режим доступу: <http://oaji.net/articles/365-1393341244.pdf>
5. Горішна Н. Професійна компетентність соціального працівника як складова його фахової підготовки [Електронний ресурс] / Н. Горішна. - Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvu/Ped/2009/www17/Horishna.pdf>
6. Карпенко О.Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспект: Монографія [Електронний ресурс] / О.Г. Карпенко. – Режим доступу: <http://www.disser.com.ua/content/349640.html>
7. Соловей Т.В. Змістовні компоненти професійної компетентності соціального працівника інклюзивного закладу освіти / Т.В. Соловей, М.Є. Чайковський // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». - №1(7).- 2013. - С. 220-224
8. Соціальна робота в Україні: [Навч. посібник] / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін.; За заг. ред.: І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 256 с
9. Соціальна робота: технологічний аспект: [Навчальний посібник] [Електронний ресурс] / За ред. проф. А.Й. Капської. - Режим доступу: <http://nashaucheba.ru/>
10. Тополь О.І. Здоров'язберігаюча компетентність як складова професіоналізму соціального працівника [Електронний ресурс] / О.І. Тополь. - Режим доступу: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/484/1/Topol.pdf>

Рецензент

Н.О. Белікова – д.пед.н., доцент

Стаття надійшла до редакції 8.05.2014

СТРУКТУРА ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УЧРЕЖДЕНИЯХ СОЦИАЛЬНОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ ЛЮДЕЙ ПРЕКЛОННОГО ВОЗРАСТА

Павлишина Наталия Борисовна

старший преподаватель кафедры социальной работы

Луцкий институт развития человека Университета «Украина», г. Луцк

pavlyshyna@ukr.net

Аннотация. В статье рассматриваются особенности формирования готовности будущих социальных работников к профессиональной деятельности в учреждениях социального обслуживания людей преклонного возраста; осуществлен анализ структурных компонентов готовности будущих социальных работников к работе с клиентами геронтологической группы; охарактеризованы мотивационный, когнитивный, операционный и личностный компоненты готовности будущих социальных работников к профессиональной деятельности в учреждениях социального обслуживания людей преклонного возраста.

Ключевые слова: социальный работник; социальное обслуживание; готовность к профессиональной деятельности; мотивационный компонент; когнитивный компонент; операционный компонент; личностный компонент.

STRUCTURE OF READINESS FUTURE SOCIAL WORKERS TO PROFESSIONAL ACTIVITY IN INSTITUTIONS OF SOCIAL SERVICES FOR THE ELDERLY

Nataliia B. Pavlyshyna

Senior lecturer of Department of Social Work

Lutsk University Institute of Human Development «Ukraine», Lutsk

pavlyshyna@ukr.net

Abstract. In the article discusses the features of formation of future social workers for professional careers in institutions of social services for the elderly; the analysis of the structural components of future social workers to work with customers of gerontology group; characterized motivational, cognitive, operational and personal components of future social workers for professional careers in institutions of social services for the elderly .

Keywords: social worker; social services; readiness for professional activity; motivational component; cognitive component; operational components; personal component.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Kadushin A. The Knowledge base of social work // Kahn A. Issues in American Social Work. – N.Y.: Columbia University Press, 1959. – P. 39-79
2. Avetisian T.V. The features of professional development of specialists in social work [online] / Avetisian T.V. - Available from: http://www.sociology.kharkov.ua/socioprostir/files/magazine/2_2011/4_3_2.pdf. (in Ukrainian)

3. Hodlevska D.M. The formation of professional communicative competence of future social workers in terms of pedagogical university [online] / Hodlevska D.M. - Available from: http://referatcentral.org.ua/other_load.php?id=1203&startext=4 (in Ukrainian)
4. Holubenko T.O. The features of the process of formation of future social workers to work with the patronage elderly [online] / Holubenko T.O. - Available from: <http://oaji.net/articles/365-1393341244.pdf> (in Ukrainian)
5. Horishna N. The professional competence of social workers as part of his professional training [online] / Horishna N. - Available from: <http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ped/2009/www17/Horishna.pdf> (in Ukrainian)
6. Karpenko O.H. The professional training of social workers in terms of university education: scientific and methodical, organizational and technological aspects: Monograph [online] / Karpenko O.H. - Available from: <http://ww.disser.com.ua/content/349640.html> (in Ukrainian)
7. Solovei T.V. Substantial components of professional competence of social workers inclusive education institution / Solovei T.V., Chaikovskyi M.Ye. // Collections of science works, Khmelnytsky Institute of Social Technology University «Ukraine». - №1(7).- 2013. - P. 220-224 (in Ukrainian)
8. The social work in Ukraine [tutorial] / Zvereva I.D., Bezpalko O.V., Kharchenko S.Ya.; Chairman. Red.: Zvereva I.D., Laktionova H.M. - Kyiv: Center for educational literature, 2004. - 256 p. (in Ukrainian)
9. The social work: technological aspect:[tutorial [online] / Chairman. Red. Kapska A.Y. - Available from: <http://nashaucheba.ru/> (in Ukrainian)
10. Topol O.I. The health competence as component of the professional social worker [online] / Topol O.I. - Available from: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/484/1/Topol.pdf> (in Ukrainian)